

*Скрипа Євген Васильович –
ад'юнкт Київського національного
університету внутрішніх справ*

Подія злочину як елемент предмету доказування у кримінальних справах про незаконну легалізацію автотранспорту

*У статті розкривається подія злочину як елемент предмету
доказування у кримінальних справах про незаконну легалізацію
автотранспорту.*

Незаконна легалізація автотранспорту є одним із видів організованої злочинності і корупції, оскільки, як показує аналіз практики виявлення, розслідування та судового розгляду кримінальних справ цієї категорії, в ході її здійснення вчиняється ціла низка різноманітних злочинів та корупційних вчинків.

У залежності від конкретних обставин незаконної легалізації автотранспорту в ході її здійснення можуть вчинятися такі злочини, як: крадіжка (ст. 185 КК України); шахрайство (ст. 190 КК України); привласнення, розтрата майна, або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України); заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України); придбання або збут майна, завідомо здобутого злочинним шляхом, зловживання владою і службовим становищем (ст. 369 КК України); контрабанда (ст. 201 КК України); незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289 КК України); знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу (ст. 369 КК України); викрадання, привласнення, вимагання документів, штампів, печаток, заволодіння ними шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем, або їх пошкодження (ст. 358 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); незаконне втручання в роботу електронних обчислюваних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж (ст. 361 КК України); викрадання, привласнення, вимагання комп'ютерної інформації або заволодіння нею шляхом шахрайства чи зловживання службовим становищем (ст. 362 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); службова недбалість (ст. 367 КК України); одержання хабара (ст. 368 КК України); давання хабара (ст. 369 КК України) та ін.

Незаконна легалізація автотранспорту може вчинятися як ситуативною групою осіб, так і організованим угрупованням, до яких можуть входити поряд із замовниками, покупцями, перегонниками, викрадачами багато інших осіб, зокрема посадовці митних, прикордонних органів, реєстраційних органів міліції, податкової служби тощо. Відповідно до обставин незаконної легалізації автотранспорту, дії кожної із цих осіб можуть бути кваліфіковані за різними статтями КК України, оскільки в цьому процесі кожний із них може брати різну участь, у тому числі й неохоплену одним злочинним умислом.

Для окремих організованих угруповань, які вчиняють незаконну легалізацію автотранспорту, характерний транснаціональний характер, а тому, перш за все, для органів досудового розслідування дуже важливим є правильне визначення предмету доказування у таких кримінальних справах, який хоча і є спільним (ст.ст. 64 і 23 КПК України) для усіх кримінальних справ, проте, кожний елемент його має свої особливості для певного складу злочину, що вчиняється при незаконній легалізації автотранспорту.

Традиційно у кримінально-процесуальній науці під предметом доказування прийнято розуміти коло обставин, що підлягають дослідженню та встановленню у кримінальній справі з метою її правильного вирішення. Такі обставини визначаються статтями 64 і 23 КПК України.

Згідно зі статтею 64 КПК України при провадженні досудового слідства, дізнання й судового розгляду кримінальної справи підлягають доказуванню: 1) подія злочину (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення злочину); 2) винність обвинуваченого у вчиненні злочину і мотиви злочину; 3) обставини, що впливають на ступінь тяжкості злочину, а також обставини, що характеризують особу обвинувачуваного, пом'якшують та обтяжують покарання; 4) характер і розмір шкоди, завданої злочином, а також розмір витрат закладу охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння. А відповідно до ст. 23 КПК України орган дізнання, слідчий, прокурор зобов'язані виявляти причини та умови, що сприяли вчиненню злочину.

Окрім того, до предмету доказування входять також інші обставини: доказові факти й обставини, за допомогою яких встановлюється об'єктивність відомостей, що містяться в тому чи іншому джерелі доказів. Під доказовими фактами, на наш погляд, слід розуміти факти, за допомогою яких встановлюються обставини, зазначені в статтях 64 і 23 КПК України, а також факти, що підлягають доказуванню у справі.

До обставин, за допомогою яких встановлюється об'єктивність відомостей, що містяться в тому чи іншому джерелі, можна віднести, наприклад, характер стосунків свідка й обвинуваченого, потерпілого та підозрюваного, адже встановлення цих обставин допоможе з'ясувати правдивість їхніх свідчень [1, с. 132].

Однак не всі науковці поділяють таке уявлення про предмет доказування. Деякі вчені виводять доказові факти за його межі. Так, наприклад, Г.М. Мінковський включає доказові факти і предмет доказування як окремі складові до обставин, що мають значення для справи [2, с. 145].

Окремі автори відносять їх до предмету дослідження чи предмету пізнання [3, с. 9; 4, с. 30, 32], інші – до предмету розслідування [5, с. 110]. При цьому вони вважають, що, якщо віднести до предмету доказування й обставини, які підлягають доказуванню у справі, перелічені у статті 64 КПК України, а також проміжні факти, це може призвести до розчинення кінцевих цілей кримінального процесу в діяльності по збиранню цих фактів, перетворення останньої на самоціль [2, с. 142].

Докладний аналіз зазначених позицій дозволяє поряд із усіма суттєвими розбіжностями виділити спільне – усі науковці вказують на те, що необхідно під час побудови й обґрунтування системи висновків у кримінальній справі відокремлювати кінцеві висновки, які є метою доказування, тобто безпосередньою базою для застосування норм кримінального права, від доказових, що є засобом досягнення цієї мети.

Вирішення ж спору стосовно того, відносяться доказові факти до предмета доказування чи до предмета розслідування, пов'язано із обґрунтуванням факту існування предмету доказування як загального – для розслідування усіх без винятку видів злочинів, так і приватного (або видового) – для розслідування конкретного виду злочинів, що особливо важливо для дослідження елементів предмету доказування у справах про незаконну легалізацію автотранспорту, зважаючи на те, що вона, як правило, включає в себе цілу низку вищенаведених злочинів, кожний з яких має свою специфіку у доказуванні.

Спроби сконструювати видовий предмет доказування для кримінальних справ про злочини певних видів і категорій відповідно до кримінально-правової та криміналістичної класифікацій злочинів є досить обґрунтованими, бо під час розслідування злочинів одного виду чи одної категорії предметом доказування є одне й те ж коло обставин, які й становлять видовий (приватний) предмет

доказування. Однак, якщо до визначення предмету доказування включити не тільки норми матеріального і процесуального законів, а й конкретні обставини справи, неминучим є помилковий висновок про те, що у кожній кримінальній справі існує свій предмет доказування. Визнання існування індивідуального предмету доказування потягне втрату цілеспрямованості передбачених законом дій слідчого й суду. Таким чином, видовий предмет доказування визначається шляхом конкретизації загального предмету доказування на підставі ознак конкретного складу злочину та відрізняється від подібних йому предметів за своєю специфікою.

Отже, предмет доказування при розслідуванні подібних злочинів має загальний по відношенню до них характер. Індивідуального предмета доказування не існує ані в кримінальному процесі, ані в практиці досудового розслідування злочинів, тому хоча й легалізація автотранспорту, як правило, включає в себе низку різноманітних злочинів, про що вже зазначалося на початку цієї роботи, всі вони мають загальний предмет доказування, встановлений ст.ст. 64, 23 КПК України, хоча й кожний елемент цього злочину має свою специфіку, що слід враховувати оперативним працівникам, слідчим, прокурору та суду при встановленні обставин, що підлягають доказуванню у кожній справі.

Необхідно зазначити, що загальний предмет доказування побудований в органічному зв'язку з кримінально-правовим поняттям складу злочину, елементами якого є об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Причому при вирішенні справи дотримується послідовність вивчення обставин, що підлягають доказуванню, визначена в статті 64 КПК України. Тобто спочатку вирішуються питання щодо наявності події злочину, винності особи, кваліфікації, потім – щодо покарання, відшкодування шкоди та усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочину.

У загальному переліку обставин, що підлягають доказуванню, немає вказівки законодавця на умови зовнішнього середовища та суб'єктивні властивості особи злочинця, які визначають вибір способу приготування, вчинення і приховання злочину, а також на попередні, супутні й посткримінальні події, котрі мають зв'язок зі злочиним. Разом з цим, залишення їх поза предметом доказування може негативним чином вплинути на повноту дослідження злочинної події як під час досудового слідства, дізнання, так і під час судового розгляду кримінальної справи. Отже, не можна виводити доказові факти й обставини, за допомогою яких встановлюється об'єктивність відомостей, що містяться в тому чи іншому джерелі доказів, за межі предмету доказування.

Особливо важливим елементом у справах про незаконну легалізацію автотранспорту є подія злочину, яка включає в себе час, місце, спосіб та інші обставини його вчинення. Для кожного складу злочину, що вчиняється при незаконній легалізації автотранспорту, така подія має свою специфіку, яка визначається як диспозицією конкретної статті, так і відповідними обставинами конкретного злочину.

Точне встановлення часу вчинення злочину необхідне не тільки для характеристики самої події злочину, але і для вирішення інших питань – чи досяг обвинувачений на момент вчинення злочину віку кримінальної відповідальності; чи не закінчилися терміни давності, встановлені ст. 49 КК України; який кримінальний закон підлягає застосуванню та інших.

Місце вчинення злочину також повинне бути встановлене більш менш точно залежно від особливостей конкретного злочину.

Спосіб вчинення злочину – це ті конкретні дії (або бездіяльність), які спричинили або могли спричинити суспільно небезпечні наслідки. Якщо злочин вчинений шляхом дії, то потрібно встановити, які саме дії вчинив винний, це особливо важливо в тих випадках, коли злочин був скоєний кількома співучасниками, дії кожного з них повинні бути індивідуалізовані. Якщо злочин

скоєний шляхом бездіяльності, то повинно бути встановлено, який конкретно обов'язок і чому покладался на винного, а також потрібно довести, що у винного була реальна можливість виконати свій обов'язок, але він не зробив цього. Особливо важливо правильно визначити спосіб вчинення злочину тоді, коли це впливає на його кваліфікацію. Так, характер насильства, що застосовується при розкраданні, дозволяє відмежувати грабіж від розбою; скоєння вбивства з особливою жорстокістю або способом, небезпечним для багатьох осіб, вимагає кваліфікації дій винного за ч. 2 ст. 115 КК України.

Інші обставини вчинення злочину досить різноманітні – це може бути поведінка потерпілого, яка передуює скоєнню злочину, що за певних умов дозволить розглядати дії винного як здійснені при перевищенні меж необхідної оборони або в стані сильного душевного хвилювання; поведінка обвинуваченого, що передуює злочину, або така, що послідувала за злочином, свідчила, наприклад, про діяльне розкаяння, про те, що діяння було пов'язане з ризиком тощо.

Обов'язково повинні бути встановлені обставини (якщо такі є), що виключають злочинність діяння, передбачені ст.ст. 36–43 КК України; обставини, які можуть послужити підставою для звільнення від кримінальної відповідальності (ст.ст. 45–49, п. 1 ст. 97 КК України); обставини, у зв'язку з якими особа може бути звільнена судом від покарання (п. 4 ст. 74, п. 1 ст. 105 КК України).

Таким чином, можна зробити узагальнюючий висновок про те, що подія незаконної легалізації автотранспорту, як окремий елемент предмету доказування, має велике значення як для визначення його сутності взагалі, так і для правильного практичного застосування і подальшого удосконалення. Враховуючи те, що незаконна легалізація автотранспорту може включати в себе різні вищезазначені злочини, то і встановлення кожної події цих злочинів, як елементу доказування, має свою специфіку, що повинно бути враховано як при оперативно-розшуковому документуванні обставин, що пов'язані з цими злочинами, оперативно-розшуковому забезпеченню розслідування та судового розгляду цих справ, так і при їх досудовому розслідуванні та судовому розгляді.

Список використаних джерел

1. *Кримінальний процес України: Підруч. для студентів юрид. спец. вищ. закладів освіти* / Ю. М. Грошевий, Т. М. Мірошниченко, Ю. В. Хоматов та ін.; За ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. – Харків: Право, 2000. – 496 с.
2. *Теория доказательств в советском уголовном процессе.* / Отв. ред. Н.В. Жогин, изд. 2-е испр. и доп. – М.: 1973. – 736 с.
3. *Лузгин И.М.* Некоторые аспекты криминалистической характеристики и место в ней данных о сокрытии преступлений // Криминалистическая характеристика преступлений. – М.: Юрид. лит., 1984. – 224 с.
4. *Чурилов С.Н.* Предмет расследования преступления: проблемы, пути решения: Учебно-практическое пособие. – М.: Издательско-книготорговый центр “Маркетинг”, 2002. – 76 с.
5. *Эйсман А.А.* О содержании понятия криминалистической характеристики преступлений. – М.: Юрид. лит., 1984. – 94 с.

The article is examined the event of crime as an element of the matter of proof in the criminal cases about illegal legalization of the motor transport.

Стаття надійшла до редакції журналу 12 листопада 2008 року.